



Wtorek, 14 czerwca 2016

Szlak Cmentarzy z I Wojny Światowej

Szlak Cmentarzy z I Wojny Światowej na terenie Gorlic



Krwawe działania wojenne, przełomowe i jedno z najważniejszych w czasie I wojny światowej na ziemiach polskich noszą nazwę Operacji Gorlickiej. Na Ziemi Gorlickiej zatrzymana została rosyjska machina wojenna, a odniesione w bitwie zwycięstwo państw centralnych Niemiec i Austro-Węgier było momentem przełomowym i decydującym na froncie wschodnim.



W czasie walk zniszczeniu uległy okoliczne miejscowości, miasteczka i wsie, a w nich kościoły, cerkwie, domy i zakłady przemysłowe. W zwały gruzów zostało zamienione miasto Gorlice, w którym do zamieszkania nadawało się jedynie 10% domów. Najcięższe walki miały miejsce 2 maja 1915 roku. W ciągu 3 dni przełamane zostały 3 linie obronne Rosjan, których armie cofnęły się na całym 150 km froncie. Dnia 15 maja atakujące wojska państw centralnych osiągnęły rzekę San, 3 czerwca zdobyty został Przemyśl a 22 czerwca Lwów.



Najkrwawsze walki toczono na przedmieściach i w samym mieście Gorlice oraz w Sękowej, Stróżówce, Łużnej, Staszkówce i Bieczu. W Bitwie Gorlickiej zginęło około 20 tysięcy żołnierzy obu walczących stron. Zabici pozostali na pobojowiskach lub zostali pochowani w płytkich prowizorycznych grobach.

W celu uporządkowania pól bitewnych, mając na uwadze godne pochowanie bohaterów, utworzono przy austriackim Ministerstwie Wojny Wydział Grobów Wojennych. Kierował nim major Rudolf Broch przy pomocy oficerów koncepcyjnych, kapitanów Hansa Hauptmanna i dr Ludwiga Brixela. Teren podzielony został na tak zwane okręgi cmentarne.

Jednym z nich był **Okręg nr III Gorlice**, którym kierował austriacki architekt, porucznik Hans Mayr. W okręgu tym zostało zbudowane 54 nekropolie. Stanowią unikatowy przykład budownictwa cmentarnego w Europie, a każdy z nich to niepowtarzalne architektoniczne dzieło sztuki. Wśród ciekawszych obiektów można wymienić cmentarze w Sękowej, Ropicy Górnej, Stróżówce, Bieczu, a także cmentarze zbudowane na terenie miasta Gorlice z reprezentacyjnym obiektem całego okręgu, **Cmentarzem nr 91 wzniesionym na Górze Cmentarnej**.

Prace H. Mayra cechuje prostota i surowość form oraz monumentalne kształty. Zwracają uwagę przede wszystkim solidne, pełne wyrazu cmentarne ogrodzenia z symbolicznymi bramami. Cmentarze w Gorlicach zbudowano w miejscach najcięższych i najkrwawszych walk.

Na gorlickich cmentarzach wojennych spoczywa łącznie prawie 1600 żołnierzy trzech walczących tu armii, w szeregach których byli żołnierze z Austrii, Polski, Niemiec, Rosji, Węgier, Czech, Serbii, Bośni, Słowacji, Ukrainy i Żydzi. Szczególnie tragiczny był los Polaków, którzy zmobilizowani do trzech zaborczych armii walczyli tu często przeciw sobie. Przy budowie cmentarzy zatrudniono wziętych do niewoli jeńców rosyjskich i włoskich. Rosjanie pracowali przy ekshumacji zwłok a także zatrudniono ich przy pracach ciesielskich, natomiast Włosi pracowali głównie jako kamieniarze i rzeźbiarze. Uzupełnienie stanowili geodeci, ogrodnicy i sadownicy, sadzący drzewa i krzewy ozdobne.

Podstawowym materiałem używanym do budowy cmentarzy był kamień, beton, i metal. Elementy drewniane stanowią jedynie uzupełnienie. Mimo, że każdy obiekt jest inny, to wszystkie posiadają kilka elementów składowych w postaci krzyża centralnego, ogrodzenia, bramy wejściowej, mogił i wytyczonych między nimi drózek. (Tekst: Andrzej Piecuch)

Na terenie Ziemi Gorlickiej zlokalizowane są także cmentarze **Okręgu Nr 1 Nowy Żmigród**. Powstanie tego okręgu związane jest z ciężkimi walkami w zimie 1914/1915 r., kiedy to wojska rosyjskie były bliskie wejścia na Nizinę Węgierską i zajęciu miejscowości Zborov, Stropkov i Medzialborce . W tym okręgu znajduje się 31 cmentarzy - wszystkie zaprojektowane przez słowackiego architekta Duszana Jurkowicza. Były to jedne z najpiękniejszych cmentarzy Galicji Zachodniej zarówno ze względu na różnorodność form architektonicznych, dbałość o najmniejszy detal, jak również ze względu na umiejscowienie w terenie Beskidu Niskiego. Głównym budulcem tych cmentarzy było drewno. Przez lata cmentarze te niszczały, w tej chwili są stopniowo remontowane. Wśród reprezentatywnych obiektów tego okręgu należy wymienić cmentarze na Przełęczy Małastowskiej i na Rotundzie.

Cmentarz nr 51 na Rotundzie zaliczany jest do najpiękniejszych dzieł Jurkowicza. Spoczywa tutaj 42 Austriaków i 12 Rosjan. Cmentarz usytuowany jest na szczycie góry Rotunda w Beskidzie Niskim. Cmentarz założony był na planie koła, otoczony kamiennym murem. Centralnie ustawionych było pięć wysokich, drewnianych wież krytych gontem, zakończonych drewnianymi krzyżami nakrytymi półokrągłymi daszkami, umocowanymi do ramion krzyża kulistymi czopami. Wieża centralna, stojąca w geometrycznym środku cmentarza miała wysokość około 16 m. Otaczały ją cztery niższe wieże, ustawione w kwadrat o współosiowych z wieżą centralną przekątnych. Dokoła znajdowało się 20 grobów pojedynczych oraz 4 mogiły zbiorowe. Cmentarz pozbawiony był jakiegokolwiek opieki i konserwacji, dlatego uległ bardzo dużemu zniszczeniu. Prowadzone są działania, które mają na celu przywrócenie cmentarzowi dawnego wyglądu.

Cmentarz nr 60 na Przełęczy Małastowskiej jest zlokalizowany bezpośrednio przy głównej drodze Gorlice-Konieczna. Zaprojektowany został przez Duszana Jurkowicza na planie regularnego dwunastoboku. Po wejściu na teren cmentarza przez bramę, ukazuje się widok rzędów krzyży oraz górujący nad całym obiektem drewniany ołtarz z kopią obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Na terenie cmentarza spoczywa 174 żołnierzy armii austriackiej, z czego 36 jest niezidentyfikowanych.



Ziemia Gorlicka skrywa na swoim terenie także cmentarze należące do **okręgu Nr IV Łużna**. Kierownikiem tego okręgu był polski rzeźbiarz Jan Szczepkowski, który zaprojektował na jego terenie 25 cmentarzy, w tym dwa wspólnie z innymi twórcami (nr 118 z prof. Hosaeusem z Berlina, nr 123 dokończony przez Duszana Jurkowicza). Następne dwa zostały zaprojektowane przez innych twórców. Cmentarz nr 124 w Mszance jest projektu Hansa Mayra, natomiast nr 125 w Zagórzanach projektu Antona Mullera. Szczepkowski projektował swoje cmentarze głównie z kamienia i betonu. Duża liczba cmentarzy na tym obszarze jest związana z walkami o przełamanie rosyjskiego frontu na linii wzgórz koło Łużnej i Staszkówki w dniach 2 i 3 maja 1915 r.



W okręgu czwartym najciekawszym obiektem jest **cmentarz nr 123 Łużna-Pustki**. Projektował go Szczepkowski, ale samą kaplicę (gontynę), obecnie nieistniejącą – spaloną w 1985 r. zaprojektował Duszan Jurkowicz. Na cmentarzu spoczywa 909 żołnierzy austro-węgierskich, 65 niemieckich i 212 rosyjskich. Na cmentarzu znajduje się także kwatery żołnierzy, których przynależności nie rozpoznano. Jest to największy cmentarz na Ziemi Gorlickiej, ponadto znaczny odsetek pochowanych tutaj stanowią Polacy.



Cmentarze wojskowe I wojny światowej na terenie Galicji

www.cmentarze.gorlice.net.pl

www.galicyjskiecmentarze.w.interia.pl

www.cmentarze.1wojna.pl

www.cruxgaliciae.org

83 cmentarze na terenie powiatu gorlickiego

Okręg III Gorlice

Nr 63 Pętna

Nr 64 Bartne

Nr 65 Małastów

Nr 66 Małastów

Nr 67 Ropica Górna

Nr 68 Ropica Górna

Nr 69 Przegonina

Nr 70 Owczary

Nr 71 Łosie
Nr 72 Ropa
Nr 73 Szymbark-Łęgi
Nr 74 Szymbark
Nr 75 Szymbark
Nr 76 Siary
Nr 77 Ropica Górna
Nr 78 Ropica Górna
Nr 79 Sękowa
Nr 80 Sękowa
Nr 81 Męcina Mała
Nr 82 Męcina Wielka
Nr 83 Wapienne
Nr 84 Bednarka
Nr 85 Rozdziele
Nr 86 Ropica Dolna
Nr 87 Gorlice
Nr 88 Gorlice-Sokół
Nr 89 Gorlice
Nr 90 Gorlice
Nr 91 Gorlice
Nr 92 Stróżówka
Nr 93 Stróżówka
Nr 94 Stróżówka
Nr 95 Stróżówka
Nr 96 Stróżówka
Nr 97 Stróżówka
Nr 98 Gorlice-Glinik
Nr 99 Kobylanka
Nr 100 Kobylanka
Nr 101 Libusza
Nr 102 Wójtowa
Nr 103 Pogorzyna
Nr 104 Strzeszyn-Wilczak
Nr 105 Biecz
Nr 106 Biecz
Nr 107 Biecz
Nr 108 Biecz
Nr 109 Biecz
Nr 110 Binarowa
Nr 111 Raclawice
Nr 126 Florynka
Nr 127 Binczarowa
Nr 128 Wawrzka
Nr 129 Grybów
Nr 130 Grybów

Nr 130a Grybów

Okręg I Nowy Żmigród

Nr 1 Ożenna

Nr 2 Ożenna

Nr 3 Ożenna

Nr 4 Grab

Nr 5 Grab

Nr 6 Krempna

Nr 7 Desznica

Nr 8 Nowy Żmigród

Nr 9 Łysa Góra

Nr 10 Sieniawa

nr 11 Wola Cieklińska

Nr 43 Radocyna

Nr 44 Długie

Nr 45 Lipna

Nr 46 Konieczna Beskidek

Nr 47 Konieczna

Nr 48 Regetów Wyżny

Nr 49 Blechnarka

Nr 50 Wysowa

Nr 51 Rotunda

Nr 52 Zdynia

Nr 53 Czarne

Nr 54 Krzywa

Nr 55 Gładyszów

Nr 56 Smerekowiec

Nr 57 Uście Gorlickie

Nr 58 Magura Małastowska

Nr 59 Przysłup

Nr 60 Przełęcz Małastowska

Nr 61 Wirchne

Nr 62 Banica

Okręg IV Łużna

Nr 112 Rożnowice

Nr 113 Olszyny

Nr114 Rzepiennik Strzyż.

Nr 115 Rzepiennik Marcisz.

Nr 116 Staszkówka

Nr 117 Staszkówka

Nr 118 Staszkówka

Nr 119 Staszkówka

Nr 120 Łużna
Nr 121 Biesna
Nr 122 Łużna
Nr 123 Łużna-Pustki
Nr 124 Mszanka
Nr 125 Zagórzany
Nr 131 Stróże Wyżne
Nr 132 Bobowa
Nr 133 Bobowa
Nr 134 Siedliska
Nr 135 Zborowice
Nr 136 Zborowice
Nr 137 Ciężkowice
Nr 138 Bogoniowice
Nr 139 Tursko
Nr140 Tursko
Nr 141 Ciężkowice
Nr 142 Ostrusza
Nr 143 Ostrusza

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej w Małopolsce

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej w województwie małopolskim wiedzie do miejsc, które w latach 1914–1915 były areną kluczowych zmaganiań na froncie wschodnim Wielkiej Wojny. Podróżując wzdłuż szlaku, można zobaczyć pamiątki tamtych czasów: forty twierdzy Kraków, krakowskie Oleandry, z których wyruszyła I Kampania Kadrowa, muzea oraz liczne cmentarze wojenne zaprojektowane przez wybitnych ówczesnych artystów. Na trasie znalazły się również dawne obiekty wojskowe, np. koszary, siedziby sztabów walczących armii, szpitale wojskowe. W niektórych miejscach ocalały ślady okopów i innych umocnień polowych.

Szlak wiedzie między innymi przez tereny Ziemi Gorlickiej, gdzie na początku maja 1915 r. rozegrała się przełomowa, zwycięska dla Austro-Węgier i Niemiec bitwa pod Gorlicami. Malownicze pasma Beskidu Niskiego i Pogórza pełne są wojennych pamiątek – głównie cmentarzy.

Od wybuchu Wielkiej Wojny upłynęło już całe stulecie, a jej historię przesłoniła pamięć o kolejnej wojnie światowej. Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej powstał, by przybliżyć pamięć o wydarzeniach, które przed wiekiem kształtowały świat, jaki dziś znamy.

Obiekty na Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej w Małopolsce:

1) Tarnów – pierwsze miasto niepodległe:

- Pomnik Nieznanego Żołnierza
- siedziba garnizonu austriackiego
- siedziba garnizonu rosyjskiego

- koszary
- szpital wojskowy
- szlak cmentarzy I wojny światowej

2) Zakliczyn

- cmentarz wojenny nr 293

3) Lubinka - Dąbrówka Szczepanowska:

- kompleks trzech cmentarzy wojennych nr 191, 192 i 193

4) Łowczówek

- cmentarz wojenny legionistów nr 171

5) Bogoniowice

- cmentarz wojenny nr 138

6) Staszówka

- cmentarz wojenny nr 118

7) Łużna - wzgórze Pustki

- cmentarze wojenne nr 123 i 122

8) Gorlice

- Góra Cmentarna: cmentarz wojenny nr 91
- Muzeum PTTK, ul. Wąska 7

9) Małastów

- cmentarz wojenny nr 60 na Przełęczy Małastowskiej

10) Nowy Sącz

- cmentarz komunalny - kwatera wojskowa, cmentarz nr 350
- cmentarz komunalny - kwatera legionistów
- Dąb Wolności - planty - posadzony w 1918 r. jako symbol odzyskania wolności

11) Marcinkowice

- cmentarz wojenny nr 352
- dwór, w którym w 1914 r. przebywał J. Piłsudski

12) Wzgórze Jabłoniec,

- cmentarz nr 368 - Limanowa

13) Limanowa:

- kwatera na cmentarzu komunalnym - cmentarz nr 366
- dom, gdzie mieszkał Piłsudski, ul. M. B. Bolesnej

14) Przełęcz Rydza-Śmigłego (Chyszówki) - Chyszówki

- pomnik

15) Kamionka Mała

- cmentarz nr 357

16) Muchówka - Leszczyna

- cmentarz nr 308

17) Wieliczka -

- kwatera wojskowa nr 381 na cmentarzu komunalnym

18) Kraków:

- Wzgórze Kaim - obelisk
- Twierdza Kraków - Fort Prokocim
- Twierdza Kraków - Fort Kosocice
- Twierdza Kraków - Fort Rajsko
- Muzeum Lotnictwa w Krakowie

- Szlak Twierdzy Kraków – odcinek południowy
- Szlak Twierdzy Kraków – odcinek północny
- Twierdza Kraków – Fort Grębałów
- Twierdza Kraków – Fort Krzesławice
- Muzeum „Otwarta Twierdza” – Fort nr 44 Tonie
- Kraków, ul. Oleandry – miejsce wymarszu I Kompanii Kadrowej

19) Michałowice-Komora

- obelisk ustawiony na granicy zaboru austriackiego i rosyjskiego, na pamiątkę obalenia słupów granicznych w 1914 r.

20) Rzeplin

- dwa cmentarze wojenne

21) Skała:

- kwatera wojenna na cmentarzu komunalnym
- pomnik

22) Jangrot – Cieplice

- cmentarz wojenny

23) Krzywopłoty - Bydlin

- miejsce bitwy z udziałem legionistów

24) Ogonów

- cmentarz wojenny „Kaliś”

25) Miechów

- pomnik
- kwatera wojskowa na cmentarzu komunalnym

26) Książ Wielki

- pałac
- kwatera wojskowa na cmentarzu

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej w Małopolsce:

- na stronie oddziału PTTK w Tarnowie:

http://tarnow.pttk.pl/szlaki_tematyczne/szlak_fwpws/

- na stronie www.visitmalopolska.pl:

<http://www.visitmalopolska.pl/szlakpierwszejwojny/Strony/main/main.aspx>

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej na Podkarpaciu

www.pierwszawojna.podkarpackie.pl